

kykyä kommunikoida. Yhtenä esimerkkinä Sawilla nostaa esiin Habermasin tutkimuksen julkisen sfäärin degeneroitumisesta siirryttäessä porvarillisesta julkisuudesta massayhteiskuntaan. Vastaavasti Sawilla huomaa, että massojen empiirinen analyysi syvennyy, kun vastakkaisuudesta massojen ja porvariston välillä luovutaan.

Kirja on kokonaisuutena hieman hajanainen. Sen parasta antia ovat yksittäiset empiiriset artikkelit, jotka nostavat esiin konkreettisia kysymyksiä, joihin Koselleckin työ on johtanut, mutta jättänyt vastaamatta. Niissä myös havainnollistuu selkeimmin mikrotason käsitteiden käytön ja laajemman yhteiskunnallisen rakentamisen kytkökset. Kirjan teoreettiset ensimmäinen ja viimeinen artikkeli ovat haastavia ja etenkin niiden kohdalla olisi suotavaa, että tekstin editointiin ja kieliasuun olisi paneuduttu erityisellä huolella, jotta argumentti välittyisi selkeästi. Johdantoar-

tikkeli olisi mielestäni voinut kytkeytyä selkeämmin empiirisistä artikkeleista nouseviin teemoihin muodostamalla tiiviimpiä kytköksiä Koselleckin työn ja otsikon näkökulmien ”after” ja ”beyond” välille, joita artikkelit kehrittelevät. Kirjan viimeinen artikkeli, joka on teoreettinen yhteenveto Postoutenkon systeemitheoreettisesta näkökannasta, olisi myös hyötynyt selvästä kytkennästä Jungen käsitehistorialliseen esitykseen. Postoutenkon systeemitheoreettinen näkemys olisi myös kaivannut hieman syvempää taustoitusta aiheeseen vihkiytymättömiä lukijoita ajatellen. Kommunikaationäkökulman tuominen käsitehistorialliseen tutkimukseen kuitenkin näyttää meriittinsä artikkelikokoelmassa selvästi niin empiirisesti kuin teoreettisesti. Toivottavasti tämänkaltaisen mikro- ja makrotasojen yhdistävä tutkimus yleisty.

Jaakko Turunen

Trotsky – mies, elämä ja teot

Christer Pursiainen: *Trotsky*. Helsinki: Gummerus, 2011. 448 s.

Lev Trotsky, oikealta nimeltään Lev Bronstein (1880–1940), on yhä ajankohtainen hahmo Euroopassa. Sen vasemmistossa monien näkyvien järjestöjen ja poliitikkojen tausta on trotskilaisessa liikkeessä, vaikka merkittävämpiä avoimesti trotskilaisia liikkeitä ei juuri taida enää esiintyä. 1960- ja 1970-luvuilla trotskilaisuudella oli kuitenkin vetovoimaa erityisesti radikalisoituneissa opiskelijapiireissä. Tätä perua on myös EU:n komission portugalilaisen puheenjohtaja José Manuel Durão Barroson menneisyys trotskilaisittain suuntautuneen kommunistisen pienpuolueen

puheenjohtajana. Trotsky on näyttänyt monille vasemmistolaisittain suuntautuneille Venäjän vallankumouksen ”marttyyrina” ja Stalinin vaihtoehtona. Trotskin glooriaa kasvatti epäilemättä myös se, että aina perestroikaan asti hän oli joko epähenkilö tai virallisen neuvostokritiikin kohteena.

Kiinnostava yksityiskohta Pursiaisen teoksessa on hänen esiin nostamansa O.W. Kuusisen vuonna 1924 esittämä kritiikki Trotskia vastaan. Sen mukaan Trotskin ideologinen pyrkimys paljastaa ”saksalaisen imperialismin kasvot” Brest-Litovskissa tammi-helmikuussa 1918 käydyissä neuvotteluissa sai hänet pitkittämään kohtalokkaalla tavalla Neuvosto-Venäjän antautu-

mista Saksalle ja rauhansopimuksen solmimista. Sen seurauksena Saksa ehti vastata myönteisesti Svinhufvudin valkoisen senaatin pyyntöön lähettää Itämeren laivaston joukot punaisia vastaan. Jos Brest-Litovskin rauhansopimus olisi solmittu jo alkuvuodesta 1918, Saksa ei olisi todennäköisesti tuhannut sotilasvoimaansa vanhan Venäjän imperiumiin kuuluneeseen Suomeen, vaan siirtänyt joukot strategisten tavoitteidensa mukaisesti itärintamalta länsirintamalle.

Pursiaisen kirjoittama Trotskin henkilöhistoria on monen vuoden ahkeran työn tuloksena syntynyt tietokirja. Hän on välttänyt pahimmat Trotski-kliseet, ja hänen on onnistunut istuttaa Trotski eläväksi osaksi Venäjän ja Euroopan kuohuvaa historiaa. Pursiaisen Trotski näyttyytyy kaikkea muuta kuin sellaisena lähes karikatyyrimaisena vallankumousromanttikona, joksi hänet on usein kannattajiensa parissa tahattomastikin kuvattu. Toisaalta teoksesta on helppo lukea Trotski, joka näyttyytyy suorastaan draamaattisena diivana.

Trotsky oli kunnianhimoinen ja itsekkeinen poliitikko, joka esiintyi loppuun asti aitona leninistinä. Vielä talvisodan aikana Trotski, toisin kuin osa trotskilaisesta liikkeestä, arvosti Neuvostoliittoa perusteiltaan sosialistisena valtiona, vaikka kritisoikin Stalinin ja hänen esikuntansa politiikkaa. Tämä kanta määräsi myös hänen suhtautumisensa talvisotaan. Hän oli Neuvostoliiton puolella, vaikka ei pitänytään talvisotaa viisaana politiikkana.

Trotsky oli monissa kiistakysymyksissä ollut mielestään Leninin linjoilla jo ennen Leniniä itseään. Stalinin, Trotskin, Buharinin, Kamenevin, Radekin ja muiden eri ryhmittymiin kuuluneiden bolševikkijohtajien taistelu Leninin poliittisesta perinnöstä kertoo karismaattisten johtajien merkityksestä kaikille yhteiskunnal-

lisille muutosliikkeille ja ennen kaikkea Leninin symbolisesta merkityksestä Neuvostoliitolle.

Niin kuin hyvän historiateoksen tulee tehdä, Pursiainen teos pudottaa ilahduttavalla tavalla pyhiä ikoneja seiniltä ja asettaa patsaaksi kivettyneitä historian tapahtumien virtaan. Välillä kirja käsittelee jopa enemmän yleistä helmikuun ja lokakuun vallankumousten poliittista historiaa kuin Trotskia. Valinta on kuitenkin perusteltu, sillä Trotskin roolin ymmärtäminen edellyttää tämän historian vaiheen tuntemista. Pursiainen yleiskatsaus näihin tapahtumiin on kaikessa perusteellisuudessaan sivistävä. Hänen kirjoittamansa perusteella on vaikea yhtyä niihin historioitsijoihin, jotka ovat nähneet helmikuun vallankumouksen jälkeen nousseen väliaikaisen hallituksen toiminnassa ja vaaleilla valitun perustuslaillisen kokouksen valinnassa suuria potentiaalisia lupauksia vaihtoehtoisesta Venäjän kehityksestä.

Vaaleilla valittu perustuslaillinen kokous oli toki ennen kuulumatonta juuri päättyneen tsaarinvallan huomioon ottanen, mutta voidaan myös sanoa, etteivät sekasortoiset Venäjän vaalit ja vaalikamppailu olleet nykytermein sen enempää rehelliset kuin tasapuolisetkaan. Bolševikit jäivät kokouksessa vähemmistöön tilanteessa, jossa he lisäsivät jatkuvasti kannatustaan suurissa kaupungeissa ja neuvostoissa. Valta oli käytännössä siirtynyt bolševikkien ja heidän liittolaistensa johtamille neuvostoille. Siksi puolueen enemmistö piti virheenä perustuslaillisen kokouksen valitsemista ja kannatti sen hajottamista neuvostojen päätöksellä.

Väliaikainen hallitus oli tehnyt joukon raskaita poliittisia virheitä ja sen muodostaneet puolueet menettivät nopeasti väestön kannatuksen. Samaan ai-

kaan silloinen ”katuoppositio” tai ”systeemin ulkopuolinen oppositio” eli neuvostot ja niitä tukevien valta kasvoi erityisesti suurissa kaupungeissa. Tässä liikkeessä Trotskillä oli Venäjän poliittisen kehityksen kannalta tärkeimmän, Pietarin neuvoston, puheenjohtajana aivan keskeinen rooli.

Aina ei ole kuitenkaan mahdollista arvioida – kuten myös Pursiainen itse toteaa – kuinka paljon tapahtumien kuvauksessa on kyse Trotskin huomattavan suuren egon tuottamasta itsetehostuksesta ja kuinka paljon hänen kiistatta merkittävän roolinsa esiin tuomisesta. Tässä on luotettava Pursiainen tekemiin valintoihin. Lukija ei pääse itse tarkistamaan tietokirjoissa tyypillisen lähdeviitteiden puuttumisen vuoksi sitä, milloin äänessä on muistelijä Trotski, milloin taas joku hänen kannattajistaan, ja milloin kyse on jostakin monista Trotskin elämäkerroista, arkistolähteistä tai muista lähteistä.

Trotskista ja naisista on tieteenkin kirjoitettu paljon, ehkä jopa enemmän kuin olisi aiheutta. Valta ja seksi kiinnostavat aina ja siksi karismaattisista poliittisista johtajista ja heidän lähellään olevista naisista puhutaan. Pursiainen kuvauksen mukaan ammattivallankumoukselliseksi jo 18-vuotiaana ryhtynyt Trotski oli ”nuoruudenkuvien perusteella harvinaisen komea, tumma ja tuuheatukkainen poika, jonka juutalaisuudesta viestittää kauniisti kaartuva nenä, ja moni kiinnittää huomiota hänen epätavallisen kirkkaansinisiin älykkäisiin silmiinsä”. Trotskin toinen puoli näkyi siinä, että ”tietty pikkuporvarillinen intellektuelli keikarimaisuus palaa kumminkin jo nuoruusvuosina leimaamaan hänen ulkonäköään”, seikka, jota hänen pyöreälinssiset nenälasinsa korostavat.

Pursiainen on kirjoittanut naiset osaksi Trotskin kuvaa monisärmäisenä ihmisenä. Alle kahdenkymmenen vuoden ikä-

nen Trotski ja hänen ensimmäinen vaimonsa, Trotskia kuusi vuotta vanhempi Alexandra vihitään juutalaisin menoin Butyrkan vankilassa mieheksi ja vaimoksi. Avioliitto suo molemmille vallankumouksellisille tapaamis-oikeuden kaksi kertaa viikossa ja siten mahdollisuuden viettää aikaa toistensa seurassa Siperian karkotuksessa. Heidän ensimmäinen tyttärensä Zinaida syntyy 1901 ja toinen seuraavana vuonna Irkutskissa, jonne perhe on saanut luvan muuttaa.

Irkutsk on kuitenkin tylsistytävä syrjäkylä kunnianhimoiselle Trotskille. Hän päättää paeta länteen, omistautua vallankumoukselle ja hylätä vaimonsa ja tyttärensä, joista nuorempi oli vain parin kuukauden ikäinen. Pian Pariisiin saavuttuaan hän tapaa tulevan elämäkumppaninsa, vallankumouksellisten toiminnassa mukana olleen aatelistaustaisen Natalia Sedovan. Elämäkumppanuus Natalian kanssa kestää loppuun asti. Trotskin lyhyt mutta kiihkeä suhde taiteilija Frida Kahlon kanssa Meksikon karkotuspaikassa 1937 johtaa väliaikaiseen asumuseroon, mutta muuten pariskunnan elämä sujuu ilman suuremmin näkyneitä kriisejä. Natalialla täytyy olla lujat hermot, sillä Trotskin kuukausikaupalla kestäneet poissaolot panssarijunassaan kansalaissodan rintamalla, Stalinin junailemat perheen karkotukset sekä niitä seurannut maanpakolaisen vaivalloinen maasta toiseen muutto eivät tarjoneet helppoa elämää.

Trotskin henkilöhistoria voidaan jakaa neljään jaksoon. Ensimmäinen muodostuu hänen nuoruusvuosiensa aatteellisesta ja poliittisesta etsinnästä *narodnikkien* ja eri marxilaisten suuntausten välillä. Toinen jakso alkaa 1902 hänen toiminnastaan vasemmistolaisissa emigranttiyhteisöissä lännessä ja tutustumisestaan tärkeimpiin tuleviin neuvostojohtajiin. Kolmannen

jakson muodostaa hänen vallankumousjohtajan rooliinsa vuosina 1905 ja 1917 sekä hänen toimintansa neuvostojohtajana aina siihen asti kunnes hänet karkotettiin Kazakstaniin vuonna 1928 ja Turkkiin 1929. Neuvostojohtaja Trotskista syntyvä mielikuva on kiistatta lahjakkaan poliitikon, mutta myös ilmiselvästi ristiriitoja aiheuttavan arrogantin luonteesta kuva. Trotskin arroganttiudesta tulee ehkä merkittävin este sille, että hän menestyisi puolueen sisäisissä valtataisteluissa. Hän ei kaihtanut osoittaa muille olevansa heitä poliittisesti päätä pidempi, mikä ei ole paras mahdollinen asenne liittolaisten hankkimiselle.

Trotskin toiminta menestyskellisenä vallankumousjohtajana ja puna-armeijan säälimättömänä komentajana leikkaa C.G.E. Mannerheimin, 1917 vielä tsaarin armeijan kenraalimajurin, henkilöhistoriaan. Kun Trotski organisoi syrjäytetyn väliaikaisen hallituksen pääministeri Alexander Kerenskin armeijan kukistamista, seuraa vanha tsaarinaikainen eliitti kamppailua sivusta. Sille vallankumous tapahtui jo silloin kun tsaari syrjäytettiin vallasta. Alkusyksyllä 1917 Odessassa Hotel Londonissa oleillut, sopivasti ratsastusharjoituksissa nilkkansa nyrjäyttänyt ja siksi rintamapalveluksesta vapautettu Mannerheim pohtii tulevaisuuttaan ja etsii parasta pakotietä länteen. Kuten aiemmin Lenin ja nyt vallasta syrjäytetty Kerenski, myös Mannerheim pakenee Suomeen.

Kun Suomen valtionhoitajaksi valittu Mannerheim valmisteleo yhdessä muiden venäläiskenraalien kanssa Pietarin valloittamista suomalaisten joukkojen avulla, organisoio puna-armeijan päällikkö Trotski kuumeisesti Suomenlahden toisella rannalla Pietarin puolustusta. Tähän liittyen Trotski nostaa Suomen esille puna-armeijan ensimmäisen vuosijuhlan puheessaan 24.2.1919. Hän pilkkaa Suomen ja Ruotsin ”porvarillista

lehdistöä”, joka kirjoittaa, että Pietari voidaan valloittaa ”yhdeällä lyhyellä, terävällä iskulla”. Trotskin mukaan on koomista, että Suomen ”vaivaisen kahden ja puolen miljoonan asukkaan maan porvaristo olisi kykenevä taistelemaan vallankumouksellisen Neuvosto-Venäjän kanssa”, kun se ei kyennyt selviämään edes oman työväenluokkansa vallankumouksesta ilman saksalaisia. Pian molemmat päälliköt syrjäytetään vallasta: Mannerheim vuonna 1919, kun K.J. Ståhlbergista tulee Suomen ensimmäinen presidentti, ja Trotski viisi vuotta myöhemmin, kun Stalin saa puoluekoneiston käsiinsä Leninin kuolemaa seuranneessa valtataistelussa.

Stalin vaikuttaa myös myöhemmin ratkaisevalla tavalla sekä Mannerheimin että Trotskin loppuvuosien kohtaloon. Mannerheim pakeni toisen maailmansodan jälkeen pelkäämäänsä sotasyllisysoikeudenkäyntiä Suomesta Sveitsiin, missä hän kuoli 1951. Trotskin kohtaloon

Stalinin vaikutus oli kohtalokas, sillä nykytietämyksen valossa Stalin oli suoraan vastuussa Trotskin Meksikossa 1940 tapahtuneesta murhasta.

Vuoden 1928 ja 1929 karkotuksista voidaan katsoa alkaneen Trotskin elämän viimeinen jakso. Siitä muodostuu elämänsä huipuhetket jo taakseen jättäneen vallankumousjohtajan melko yksinäinen raha-, asunto- ja viisumihuolten täyttämä maanpakolaisuus, joka päättyy Ramón Mercaderin jäähakun iskuihin Trotskin päähän. Muut potentiaaliset ja todelliset kilpailijansa Stalin oli teloituttanut jo muutamaa vuotta aikaisemmin.

Vallankumousjohtaja Trotskista tuli puna-armeijan pelätty ja säälimätön komentaja, maanpakolainen Trotskista keskenään riitaisen pienen trotskilaisen liikkeen johtaja ja murhatusta Trotskista taas osalle stalinismin vastaista vasemmistoa marttyyri ja symboli.

Markku Kangaspuro

Neuvosto(k)ansan kuvaaja nauraa itselleen

Sergei Dovlatov: *Meikäläiset*. Suom. Pauli Tapio. Hamina: Idiootti, 2012. 154 s.

Venäläisen emigranttikirjallisuuden kulttihahmo ja lyhytproosan mestari Sergei Dovlatov on Venäjällä moderni klassikko ja kuuluu filologisten tenttikirjallisuuteen, mutta Suomessa hänen teoksiaan ei juuri tunneta. Ensimmäinen Dovlatov-suomennos ilmestyy vasta nyt, kun Idiootti-kustantamo julkaisi Dovlatovin legendaarisen hauskan sukutarinan, romaanin *Meikäläiset* (*Näsi*, 1983). Autofiiktiivisen sukutarinan kertojana toimii Sergei itse, ja hänen naurunsa on vuoroin hellää ja ironista. Hän nauraa itselleen ja omalle kriisistä toiseen keikahtelevalle

kirjailijanuralleen, mutta myös eriskummallisille sukulaisilleen.

Dovlatovin teos ei ole suurta kirjallisuutta, kuten esimerkiksi puolanjuutalaisen Isaac Singerin sukukronikka *Moskatin suku*, eikä se kuvaa Venäjän juutalaisten nykykulttuuria, kuten vaikkapa Venäjällä hyvin suosittu juutalaiskirjailijattaren Dina Rubinan romaanit. Dovlatov kuvaa juutalaisen sukunsa elämäntarinoita Neuvostoliiton Vladivostokista 1980-luvun New Yorkiin. Kaikki alkaa isoisoisä Moiseista ja hänen pojastaan Isaakista, kertojan isoisästä. Isoisäänsä kertoja ei ole koskaan tavannut, mutta saattaa kertoa tästä tarinan jos toisenkin, sillä suvun kollektiivisissa muistissa jokaisen suku-